

О.В. Лисенко
(м. Київ)

УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВНИЦЬКА ІДЕЯ У ТВОРЧОСТІ І.ФРАНКА

На рубежі XIX – XX ст. в Російській імперії у цілому та в Україні зокрема відбувалися складні й неоднозначні процеси. У той час останні російські імператори Олександр III та Микола II рішуче змінили старий проницький курс країни і почали орієнтуватися на співпрацю з демократичними Францією й Великобританією. Це позитивно вплинуло і на внутрішнє життя Російської імперії, куди стрімко пішов західний капітал, почала створюватися потужна промислова інфраструктура, яка давала українцям нові робочі місця. Зміни в економіці держави викликали відповідні зрушення й у заскоружлій до того політичній системі Російської імперії. Скрізь товщу бюрократично-поліцейського засилля почали потроху пробиватися паростки нових цивілізованих ринково-демократичних методів управління життям країни. Восени 1905 р. було видано царський Маніфест від 17 жовтня, в якому вперше в історії Росії громадянам надавалися політичні свободи: слова, совісті та віросповідання і право засновувати політичні партії й самодіяльні національно-культурні товариства, в яких зокрема українська інтелігенція змогла плідно працювати на благо свого народу.

Враховуючі всі ці позитивні зрушення у житті раніше тоталітарно-реакційної імперії, переважна більшість наддніпрянської національної прогресивної інтелігенції не ставила питання про відновлення української державності та відокремлення від Росії. Натомість вона сконцентрувала свою увагу на боротьбі з тими проницькими силами, які, зберігши впливові позиції в поліції, жандармерії, армії й адміністративно-бюрократичному апараті, всіляко гальмували реформи у країні. Така позиція української політичної еліти була цілком логічною і зрозумілою. Адже передчасне висунення вимоги про відновлення української державності могло зруйнувати єдиний демократичний фронт, що було вкрай небезпечним для подальшого оновлення життя країни, особливо в умовах назрівання війни з кайзерівською Німеччиною.

Разом із тим в українському національному русі були люди, які у силу своїх природних здібностей передбачали провал реформ у Російській імперії й необхідність створення власної, незалежної Української держави. Провідне місце серед них посідав геніальний український письменник і громадський діяч І.Франко, в творчості якого тема відтворення національної державності відігравала важливу роль. Так, у вірші “Пролог” поет звернувся до свого народу з такими словами:

“ Так недаром пробудився
Український жвавий рід,
Та ж недаром іскри грають
У очах цих молодих;
Гей нові мечі засяють
У правицях у твердих.
Довго нас недоля жерла,
Досі нас наруга жре;
Та ми крикнем: “Ще не вмерла
І не вмере”¹.

Потрібно відзначити, що героїка й патетика, притаманні як “Прологу”, так і

багатьом іншим поетичним творам Івана Яковича, були скоріше даниною тодішній моді в українській літературі. А в цілому письменник був прагматичною людиною, яка розуміла, що на голих, не підкріплених матеріально патріотичних закликах далеко не поїдеш. Більш того, І.Франко одним із перших у вітчизняному національному русі зрозумів, що для того, щоб гідно протистояти чорносотенній великодержавній Росії, Українська держава повинна бути заснованою на принципово інших ідеологічних засадах. Якщо в росіян домінує принцип, згідно з яким людина повинна жертвувати всім, і навіть власним здоров'ям та життям в ім'я так званого "отечества", то для українців держава повинна буде стати засобом до заможного, щасливого життя. Так, в одному із своїх найкращих публіцистичних творів – "По за межами можливого" – Іван Якович на багатьох переконливих фактах показав, що саме матеріальний визиск чужинцями української людності не дає їй можливості звестися на ноги, стати справжнім господарем на своїй землі. Зазначивши, що політична несамостійність певної нації, – це такий її стан, коли вона мусять без опору давати визискувати себе іншій і віддавати частину здобутих своєю працею матеріальних благ на цілі, які не мають нічого спільного з її розвитком, І.Франко зробив висновок, що нагальні економічні проблеми самі собою, із залізною логікою ведуть всяку націю до завоювання для себе політичної самостійності, а у протилежному випадку розкривають перед нею неминучу перспективу економічного невільництва, культурного занепаду та пауперизації.

Подібні цивілізовано-європейські прагматичні принципи української державницької ідеї, на думку Івана Яковича, в разі розвалу Російської імперії могли б повернути до України й волелюбні народи Кавказу, поряд з якими жило багато переселенців з неї. Так, у поемі "Мойсей" І.Франко писав про майбутнє України:

"Та прийде час іти огнистим видом,
Засяєш у народів вольних колі.
Труснеш Кавказ, впережешся Бескидом,
Покотиш Чорним морем гомін волі.
І глянеш як хазяїн домовитий
По своїй хаті і по своїм полі."²

Подібні погляди висловлював Іван Якович й у драматичній поемі "Святовечірня казка":

"Оце рідня моя! Оце моя держава!
Мої терпіння всі, моя будучність і слава!
Дністер, Дніпро і Сян,
Бескиди і Кавказ!
Оце сини мої, мій чудний рай – для вас!
Любіть, любіть його! Судьби сповниться доля
І швидко власть чужа пропаде із свого поля."³

Пророчі ідеї І.Франка після розвалу Російської імперії заповнили політичну свідомість також тих українських діячів, які спочатку не підтримували курс України на незалежність. Так, С.Петлюра писав у жовтні 1919 р.: "Ніколи не забувайте, що Велика Росія, та ще й така чорна масть, як денікінська, для нас неприємлива, і ми повинні шукати спільників нашої позиції щодо Денікіна. В зв'язку з цим комбінація союзу проти Росії: Польща – Україна – Латвія – Литва – Естонія цілком прийнятна для нас. Коли за допомогою Польщі ми дістанемо зброю і щастя військове тоді перейде на наш бік, а се наблизить можливість вступу до такого

союзу Кубані, Грузії і Азербайджану, реалізувавши таким чином систему коаліції Балтійсько-Чорноморських держав.”⁴ Аналогічні ідеї І.Франка є актуальними й сьогодні, коли російська воячина все більше втрачає контроль над Кавказом, знову, як і сто років тому, створюючи загрозу як розпаду Росії, так й одночасно перспективу для виникнення вільного союзу Балтійсько-Чорноморських держав.

¹ Франко І. Пролог // Вибрані поезії. – Лондон, 1976. – С.77.

² Його ж. Мойсей // Там само. – С.131.

³ Його ж. Святовечірня казка // Там само. – С.98.

⁴ Петлюра С. Лист до Голови Надзвичайної Дипломатичної Місії УНР у Польщі А.Лівицького про хід українсько-польських переговорів. // Симон Петлюра. Статті, листи, документи. – Т.3. – К., 1999. – С.134.